

Her Yol Roma'ya mı Çıkar? Parçalanmadan Bütünleşmeye

Barış GÜRSOY¹
barsgursoy@gmail.com

Öz

Avrupalılar Roma İmparatorluğu'nun dağılmasının ardından İkinci Dünya Savaşı'nın sonuna kadar geçen sürede devamlı olarak kıtada ya da kıta dışında birbirleriyle savaşmışlardır. Kıtanın tek sorunu savaş da değildir. Salgın hastalıklar, göç hareketleri, ekonomik sorunlar, çevre felaketleri kıtayı yüzyıllarca sıkıntıya sokmuştur. Son büyük felaket olan İkinci Dünya Savaşı'nın ardından ise Batı Avrupalılar bu sorunlarına nihai bir çözüm getirmek adına neredeyse 1500 yıllık bir parçalanmışlıktan sonra bütünleşmeye girişmişlerdir. Bunun yanında bütünleşme, dış politika ve güvenlik meselelerinden ayrı düşünülemez. Yüzyılların parçalanmışlığının ardından Avrupalılar "dışarıya" karşı ortak bir tutum alma ve birlik olma tavrını yakalamışlardır. Bütünleşme sürecinin hemen her aşamasında geçmişin birikimi, deneyimi, travmaları, övünçleri, korkuları kendini göstermektedir. Bu çalışma Roma İmparatorluğu'nun yok olmasından Avrupa Ekonomik Topluluklarını (AET) kuran Roma Antlaşması'na kadar bugünün bütünleşmesini mümkün kılan temel koşulların dış politika ve güvenlik perspektifi ile değerlendirme çabasıdır.

Anahtar Kelimeler: Dış Politika, Avrupa Birliği, Bütünleşme, Güvenlik

Do All Roads Lead to Rome? From Fragmentation to Integration

Abstract

From the dissolution of the Roman Empire, until the end of the Second World War, Europeans fought on the or outside the continent among each other. War is not the only problem of the continent. Europe suffered from diseases, migration, economic problems, environmental catastrophes for many centuries. Western Europeans attempt to find a final solution for these issues; after nearly 1500 years of fragmentation they initiated integration after the last great catastrophe of Second World War. Moreover, integration cannot be thought without foreign policy and security. After the centuries of fragmentation Europeans caught an attitude of being united and having a common manner towards to the "outside". Fears, traumas, prides, experiences and accumulation of past can be seen over almost all steps of the integration process. This study, tries to examine the basic conditions which allows the today's integration possible from the disappearance of Roman Empire to the Treaty of Rome that established European Economic Communities with the perspective of foreign policy and security.

Keywords: Foreign Policy, European Union, Integration, Security

---

¹ Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın İktisat Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, barsgursoy@gmail.com

GİRİŞ

Dış politika uluslararası ilişkilerde bağımsız bir aktör (genellikle bir devlet) tarafından yürütülen resmi dış ilişkilerin toplamıdır. Hill'e göre bağımsız aktör kalıbı AB gibi bir yapının da bu tanıma dâhil olmasını mümkün kılmaktadır. Dış ilişkiler, yürütülen mevcut pek çok uluslararası işlemin, devletlerin veya diğer unsurların yönetim mekanizmalarının tüm organlarından alınan çıktılarının dâhil edilmesinden ortaya çıkar. Dış politika ise, aktörlerin genellikle dünyanın geri kalan kısmıyla, her bir faaliyeti için resmi ilişkilere topyekûn olarak verilen isimdir. Bunun yanı sıra dış politikanın içinde "yabancı" (Latince dışarı anlamına gelen foris) unsuru vardır. Çünkü dünya tek ve türdeş birimlerden ziyade belirli topluluklara ayrılmaktadır. Bu toplulukların çeşitli alanlarda yabancılar (dışarıdakiler) ile başa çıkabilmeleri için bazı stratejiler geliştirmesi gerekmektedir (Hill, The Changing s. 3).

Devletler için ideoloji ulusal rollerin, imajların, politikaların, ahlaki inançların inşa edilmesinde entelektüel bir çerçeve sağlamaktadır (aktaran Fawn, 2004, ss. 6-7). Güvenlik ise bir ulusal kimliğin kurulmasında ya da yeniden kurulmasında rol oynar (Fawn, 2004, s. 12). Dış politika ortaya çıkardığı "iç" kavramından ayrı tutulamaz. İç topluluk veya devlet olmadan, dış politikanın da varlığından söz edilemez. Dış politika tek baskın bir değer ve bir kurallar dizisinin olduğu satranç oyununa benzetilemez (Hill, The Changing s. 37). Ayrıca dış politika dışarıdaki çevre ile ilişki kurulmasını sağlayan, dışarıdaki dünyanın algılarına dair kanıtlar toplayan, çıkarlar tarafından belirlenmiş amaçların gerçekleştirilmesi için bir araç işlevi görmektedir. Sosyolojik olarak ise topluluğun kendisini dış dünyaya karşı tanımlayan temel bir mekanizmadır (Kassianova, 2001, s. 821).

Proedrou'ya göre dış politikanın şekillenmesinde 3 faktör rol oynar:

1. Uluslararası sistemin baskısı: Küreselleşmeye rağmen coğrafya fırsatlar sunmaya devam etmektedir. Anarşiden dolayı devletler mümkün olan en üst düzeyde güvenlik ve refahları için ittifaklar kurmak zorundadırlar. Tek kutupluluktan aşama aşama çok kutupluluğa doğru evrim geçiren uluslararası sistemin doğası benzersiz şanslar ve kısıtlamalar yaratmaktadır.
2. Devlet ve toplumsal çıkarlar: Bir devletin dış politikasını anlayabilmek için açıkladığı temel çıkarlarına bakmalıyız. Bunun yanı sıra dış politikayı etkileyen toplumsal faktörleri anlamak da son derece önemlidir. Devlet içindeki potansiyel çıkar çatışmaları istikrarsız ve çelişen siyasi inisiyatifleri anlamamızı sağlar.
3. Kimlik siyaseti: Dış politikanın oluşmasında siyasi elitlerin ve halkın ideolojik arka planları bulunur. Ayrıca tarihi deneyimler ve geçmişten gelen siyasi bağlar da büyük önem taşır (Proedrou, 2010, s. 446).

Dış politika denince akla doğal olarak bu politikanın kurucu unsuru devlet gelmektedir. Devletin toplumsal bir kurum olarak tanımlanması tarihi, ekonomik, sosyolojik ve siyasi gelişimiyle ilgili tartışmalar bu çalışmanın konusu değildir. Ancak devleti dış politikadan, dış politikayı da devletten ayırabilmek mümkün görünmemektedir. Mehmet Ali Kılıçbay'ın "her an gördüğümüz gökyüzü kadar kuşatıcı bir olgu" (aktaran Kınılı, 2006, s. 22); Christopher Pearson'ın "emrettiği tıbbi koşullar altında yer alması gereken doğumumuzun zorunlu onayından, ölümümüzün zorunlu kaydına kadar daima bizimle olduğunu hissettiğimiz" (Pierson, 2000, s. 19) devlet hiç kuşku yoktur ki dış politikanın tüm zamanlarda en öncelikli aktörü olmuştur.

Dış politikanın devletlerin kurulmasında, kavramsal olarak tarihi ve sosyolojik oluşumunda çok önemli rol oynadığını söylebiliriz. Franz Oppenheimer ünlü "Devlet" isimli

yapıtında ilkel toplumlardan anayasal devlet modeline geçiş sürecini anlatırken şu ifadelere yer verir: “Devlet, oluşu sırasında tümüyle, varlığının ilk aşamasında ise özünde ve neredeyse tümüyle, zafer kazanmış bir insan grubunun, yendikleri üzerindeki egemenliğini bir düzene bağlamak ve kendini içten gelecek ayaklanmalarla dıştan gelecek saldırılara karşı güvenceye almak amacıyla, yendiği gruba zorla kabul ettirdiği bir toplumsal kurumdur” (Oppenheimer, 1997, s. 43). Dolayısıyla kendi sınırlarının dışındakiler ile olan çatışma ya da iş birliği durumları devletin kendini ortaya koyması anlamında oldukça belirleyici bir etkidir.

Wallerstein’ın da belirttiği gibi devletlerin sınırları vardır ve bu sınırlar yasa ilanı yoluyla veya başka devletler tarafından diplomatik olarak tanınmayla hukuken saptanmaktadır. Saptanan sınırlara ise genellikle itiraz gelmiştir; itirazlara cevap ise hakemlik veya zor (boyun eğme ya da eğdirme) yoluyla çözülmüştür (2006, s. 41). Bu noktada ise karışımıza savunma ve güvenlik çıkmaktadır. Dış politikanın öncelikli konusu ülke-ulus-devlet üçlüsünün savunulması olarak kendini göstermiştir.

Haliyle “dış politika” ve “güvenlik politikası” devletlerin hem oluşumları hem meşruiyetleri noktalarında hem de görev ve sorumlulukları anlamında son derece önemlidir. Özel mülkiyetin tarih sahnesine çıkışı, nüfus artışı, iş bölümü ve uzmanlaşma; fetihçi devlet ve tarım toplumu derken Avrupa’da Roma İmparatorluğu sonrası kendine özgü koşulların ortaya çıkardığı parçacıklı bir siyasal örgütlenme olan feodalizmin tecrübe edilmesi ile çok büyük bir siyasi birikim elde edilmiştir. Tarım toplumundan sanayi toplumuna geçiş süreçlerinde ise kapitalistleşmenin siyasal üst yapısını oluşturan ulus-devlet örgütlenmesi modern çağın popüler modeli olmuştur. 20 yüzyıl ise ulus devletin genel kabul gördüğü, her ne kadar kendi çelişkileriyle türlü prob-

lemleri ve çatışma ortamlarını beraberinde getirmiş olsa da siyasal, ekonomik ve sosyal sorunlara bir cevap kabul edildiği dönem olmuştur. Dil, din, kader, ortak tarih, ortak düşman, ortak hedef, ortak kültür, ortak soy türdeşlikleri üzerine kurulu devletin sınırları, ulusun sınırları ile örtüşmesi istenmiştir (Erözden, 1998, s. 2). Ulus-devletin üzerine düşen görevlerden biri de bu türdeşliği ve türdeşliğin unsurları ile iç pazarı ve sermayesini dışarıya karşı korumak, gücü doğrultusunda geliştirmek üzerine kurgulanmış bir yapıdır. Haliyle benzer güdülere, alt-yapılara ve hedeflere sahip birimlerden oluşan “yarı anarşik” bir dünyada ulus-devletin dış politikası onun için “yaşamsal” bir öneme sahip olmaktadır. Böylece ulus-devlet yapısı altında devletle birlikte ulusal kimlik de bir referans nesne olacaktır. Dolayısıyla siyasal bir yapı anlamında ne olduğuna ilişkin tartışmalar bir yana AB için bir dış politikadan söz etmek ve AB’nin dış politikasını analiz etmek bazı sıkıntılara rağmen mümkün görünmektedir.

Avrupa’yı Kurmak

Avrupa bildiğimiz şeyleri tam olarak anımsatmaz ama sahip olduğumuz şeylerin çoğundan parçalar zaten almıştır, bu bir devlet de uluslararası bir kurum da olabilir. Hem bir oyuncudur hem de bir süreçtir; hükümetler arası ve federaldir, denetimsiz ya da mutlak. Kültürlerin etkileşim içinde olduğu ve gücün seyredildiği; sayısız siyasi, ekonomik, sosyal, kamusal ve özel oyuncu arasında dağıldığı bir yerdir. Avrupa hareket halindeki bir hedef ama tamamen de farklı bir şeydir (Tassinari, 2011, s. 31). Coğrafi olarak ise Avrupa, Asya’nın uzantısı bir yarımadadır. Braudel’in ifadesiyle “Asya’nın küçük bir burnu”dur. Bu haliyle doğuya doğru genişleyen uçsuz bucaksız bir kıtasal mekânla ve dünyanın yedi deniziyle bağlantılıdır (Braudel, 1996, s. 321). Bu iki niteliği bakımından jeopolitik kuramların en

ünlülerinden kara hâkimiyeti ve deniz hâkimiyetini doğrulayacak tarihi gerçekliklere sahiptir.

Orta Çağ Avrupası'nın siyasal yapısına baktığımızda ilk dikkat çeken unsurların feodal birimlerin siyasi rekabeti etrafında organize olmuş siyasi yapı, zümreler (aristokratlar, ruhban sınıfı ve diğerleri) etrafında kümelenen sosyal sınıflar; parçalanmışlık, güvenliksiz ortam, ticari hayatın durağanlaşması ve istikrarsızlık olduğu görülmektedir. Roma İmparatorluğu'nun merkezi otorite olarak sağladığı güvenlik, istikrar ve görece bütüncül ortamın ardından ortaya çıkan yapı bölünmüş ve parçacıklı bir politik yapıdır. Bu bölünmüş yapının belki de tek ortak paydası Katolik kilisesinin sağladığı birliktir ancak Reformasyon süreci bu birlikteliği de ortadan kaldırmıştır. Tam da bu noktada şu sorunun sorulması anlamlı görünmektedir. 21. yüzyılın bütünlüğe ulaşmış Avrupa'sını bir nihai ürün olarak değerlendirecek olursak yüzyıllar boyu süregelen çatışmalarıyla birlikte bir Avrupa iç savaşları tarihinden söz etmek mümkündür. Peki, yüzyıllarca siyasi olarak bölünmüşlük gösteren Avrupa'yı bir araya gelme, ortak hareket etme, tek ses olma noktasına getiren; ortak bir dış politika üretme heyecanına sevk nedir?

Avrupa'daki ilk devasa ayrılma hareketi 9. yüzyılda Katoliklerin gözlerini Roma'ya, Ortodoksların ise İstanbul'a çevirmesiyle yaşanmıştır (Braudel, 1996, s. 322). 1054'te Papa ile Konstantinopol patriğinin karşılıklı birbirlerini aforoz etmeleriyle sembolize edilen ve Dördüncü Haçlı Seferi'nden sonra Konstantinopol'ün işgali (1204-1261) nedeniyle giderilmesi imkânsız hale gelen büyük bir bölünme yaratılmıştır (Jordan, 2010, s. 92). Katolik ve Ortodoks olarak yaşanan ilk sosyal ayrımın ardından ikinci büyük sosyal ayrım Kuzey-Güney ekseninde yaşanmış ve Katolik-Protestan ayrımı ortaya çıkmıştır.

Paul Kennedy, Roma'dan sonra merkezi bir otoritenin ortaya çıkmaması, imparatorluk

organizasyonunun kurulamaması ve dolayısıyla politik çeşitliliğin sebebinin coğrafyaya bağlanmaktadır. O'na göre Avrupa'da geniş düzlüklerin bulunmayışı imparatorluk kurmak için önemli bir eksiklik. Atlı birliklerle kurulacak bir imparatorluğun egemenliğini kabul ettireceği ovalar bulunmamaktadır. Geniş ve bereketli akarsu bölgeleri yoktur. Avrupa kıtası vadilerdeki dağınık nüfus merkezlerini birbirinden ayıran sıradağlar ve geniş ormanlarıyla çok daha kesintilidir; iklimi de kuzeyden güneye ve batıdan doğuya doğru değişkenlik gösterir. Bu da "denetimi" zorlaştıran bir durum yaratır. Siyasi bölünmüşlük durumu, Roma İmparatorluğu sonrası kıtadaki güçlerin sınırlarını gösteren bir siyasi haritayı yamalı yorgana benzetir. Bu yorgan üzerindeki desenler bir yüzyıldan diğerine değişse de birlik sağlamış bir imparatorluğun varlığına işaret eden tek bir renk hiçbir zaman kullanılamamıştır (1998, s. 21). 20. yüzyıl Avrupası'nın ise tek renkli bir imparatorluk ya da ulus-devlet modeli altında olmasa da tekil bir örnek olarak AB'nin sınırlarını gösteren bir haritayı çizebilmiştir.

Avrupa'nın bölünmüşlüğünün ve türdeş olmayışının tablosunu gözler önüne seren çarpıcı bir metin olan 1785 tarihli "Siyasal Barometre" isimli broşüre göz atarak parçalanmışlığın imajlarda nasıl tezahür ettiğini görmek mümkündür. Avrupa'da ortak bir dış ve güvenlik politikasına giden yolun zorluğunu görmek bakımından anlamlıdır. Söz konusu çarpıcı broşür okuyuculara şöyle seslenmektedir:

Portekiz her şey için yalvarır,

İspanya her şeyi verir,

Napoli her şeye katlanır,

Parma her şeyle uzlaşır,

Venedik her şeye sessiz kalır,

Ceneviz her şeye güler geçer,

Sardinya her şeyi gözler,

İngiltere her şeye yardım eder,
Fransa her şeye karışır,
İsviçre her şeyi yorumlar,
Rusya herkesi korkutur,
Almanya her şeyi taklit eder,
İsveç her şeyi yâd eder,
Danimarka her şeye katlanır,
Polonya her şeyi kaybeder,
Prusya her şeyi arapsaçına çevirir,
Osmanlı her şeye hayret eder,
Kutsal İmparatorluk her şeye inanır,
İmparator her şeye heves eder¹
Papa her şeye göz yumar,
Her şey birbirine karışır,
Ve böylece her şey dağılır,
Ve de, Tanrı yardımcımız olsun,
Yoksa Şeytan parsayı toplar (aktaran
Hof, 1995, ss. 87-88).

Efsaneler ve mitoloji de Avrupa'nın tanımlanmasının ne denli zor bir uğraş olduğunu ortaya koymaktadır. Örneğin, Yunan mitolojisine göre Cadmos², Delfi kâhinine, kaçırılan kız kardeşi Europa'nın nerede olduğunu sorduğunda "O'nu bulamayacaksın!" cevabını almıştır (Tassinari, 2011, s. 39). Yurdusev'e göre uzunca bir süre coğrafi alan olarak Avrupa vardır ama Avrupalılar yoktur (1997, s. 32). Her ne kadar coğrafyanın ötesinde – özellikle Roma'nın Hristiyanlığı kabulü ile- anlamlar yüklenmiş olsa da Avrupa'nın toplumsal ve kültürel bir anlam ifade etmesi için modern dönemlerin gelmesi beklenmiştir.

¹ Burada Avusturya İmparatoru'ndan söz edilmektedir.

² Bugünkü Lübnan topraklarında kurulmuş antik Phoenicia prensidir. Ailesi tarafından Phoenicia sahillerinden Zeus tarafından kaçırılan kız kardeşini bulup geri getirmesi için görevlendirilir ancak başarılı olamaz.

Virgil³ destansı eseri The Aeneid'de Roma ulusunun kökenini şiirsel bir dille anlatmıştır. Efsaneye göre Romalılar, tarihlerini Küçük Asya'da Truvalıların çöküşüne kadar geri götürmüşlerdir. Doğu uygarlığının yükünü bir miras olarak kabul etmenin Batı'nın bir kaderi olduğu fikri, Roma'nın kökenlerini açıklayan efsanelerde merkezi anlamda önem taşıyan bir söylem olmuştur. Bu fikir, daha sonraları Batı'nın Doğu'ya karşı geliştireceği tutumları meşrulaştırmada kullanılacak en büyük dayanaklardan biri halini almıştır (Delanty, 2005, s. 33).

Orta Çağ'dan Rönesans ve Reformasyon'a

Feodalizm deneyimi modern Avrupa'nın inşasında ve Avrupalıların zihin haritasında büyük yer tutmuştur. Braudel'in deyişiyle geniş mahreçlerden yoksun olan, geçimlik bir ekonomiye gerilemiş bulunan, "kuşatılmış veya daha doğrusu istila edilmiş bir kale" olan, karanlıkları ve hayatta kalabilmek için her gün mücadele etmek zorunda olan bir Avrupa'yı tasvir eder (1996, s. 328). Feodal Avrupa'nın iki önemli sosyal sınıfı siyasi otoriteyi temsil eden aristokrasi ve kilise örgütlenmesinin üyeleri olan ruhban sınıfıdır. Tarıma dayalı iktisadın ana üretim aracı olan toprağın sahibi aristokrasi aynı zamanda siyasi iktidarın da sahibidir ve egemenliğini ruhban sınıfıyla kurduğu ittifakla pekiştirmiştir. Bu ittifakın diğer tarafı olan ruhban sınıfı ise bazı özel hak ve ayrıcalıklara sahip olmuştur. Ancak bazı gelişmeler ile bu iki güçlü ve toplumsal düzeni belirleyen sınıfın arasına yeni bir sınıfın girişi, Avrupa tarihini geri dönülemez bir şekilde şekillenmiştir. Bu zamanla parlayacak olan

³ Publius Vergilius Maro antik Roma'da yaşamış bir şairdir ve Latin edebiyatı üzerine yaptığı çalışmalarıyla tanınır. Ayrıca, M.Ö. 29-19 yılları arasında yazdığı "the Aeneid" eserinde, Truvalı Aeneas'ın maceralı İtalya yolculuğunu epik bir dille anlatır. Bu eser basta Dante'nin İlhai Komedyası olmak üzere, Batı edebiyatının ilham veren eserlerden birisi olmuştur.

sınıf tüccarlardır. Tüccarlar zaman içerisinde güçlenerek üretim araçlarının kontrolünü elde ederek ve yeni bir toplumsal, siyasal ve ekonomik düzenin başlıca kurucu aktörleri olmuşlardır.

Bu yeni oluşan sınıfın önce iktisadi gücü ardından da siyasal gücü eline alarak yeni bir siyasal toplumsal yapı kurması kolay ve hızlı olmayacaktır. Neticede bin yıllık yerleşik bir yapı söz konusudur. Her ne kadar süreç içinde aristokrasi ve ruhbanların iktidara tutunması zorlaşmaya başlayacak olsa da sahip oldukları unvan ve ayrıcalıklardan direnç göstermeden vazgeçmeyecekleri için çatışma kaçınılmaz olmuştur. Egemenlerin nöbet değişiminde tüccar sınıfı çok önemli bir rol üstlenmiştir. Avrupa'daki rejimlerin çoğu pazar ekonomisiyle tanışarak karşılıklı bağımlığa dayalı bir ilişki içine girmiş; pazar ekonomisi için iç düzen ve (yabancılar söz konusu olduğunda bile) keyfiliğe dayanmayan bir yasal sistem kurmuşlardır (Kennedy, 1998, s. 23). Böylece rasyonel yönetim ve aklın Avrupalı hayatlar üzerindeki bugünlere kadar gelecek olan geleneği başlamıştır.

Her şeyden önce ticaret yapmak için güvenli ve istikrarlı bir ortama ihtiyaç duyulur. Roma sonrası Avrupa'nın en önemli özelliklerinden ikisi güvenlik sorunları ile istikrarsızlık ve bu iki unsura paralel olarak ticaretin zor ve maliyetli yapılışıdır. Ticari faaliyet tüccarın seyahatini ve malın nakliyesini gerektiren bir iştir. Üretim merkezinden pazara giden yolun güvenliğinin sağlanmış olması gerekir. Eğer tüccar ve malının güvenliği sağlanamıyorsa fazladan riskler alınıyor demektir. Bu riskleri en aza indirmek için paralı askerler, korumalar tutulması gerekir. Bu durum maliyetleri artırıcı; bir diğer ifadeyle kâr düşürücü etki yaratır. Ayrıca fiyat istikrarının olmaması, çok sayıda gümrükten geçme zorunluluğu bir tüccar için diğer kâr düşürücü unsurlardır. Dolayısıyla bir tüccarın öncelikle ihtiyacı pazara giden yolda malının ve canının güvenliğinin

garanti altında olması, daha geniş bir tüketici kitlesi ve fiyat istikrarıdır. Ancak Orta Çağ Avrupası'nın tüccara bu olanakları sağlayamamaktadır.

Rönesans'la beraber Tilly'nin ifadesiyle Avrupa devletlerinin anatomisinde kapsamlı değişiklikler yaşanmıştır. Uzun yüzyıllar boyunca feodal ilişkiler çerçevesinde karşılık hak ve sorumluluklar çerçevesinde organize olan siyasal yapı içinde savaflara damgasını vurmuş şövalyeler, paralı askerler ve serüvenci korsanlar yerlerini sivil idarenin yönetimindeki düzenli ordulara ve polis teşkilatlanmasına bırakmıştır. Bu da güvenlik politikalarında bir dönüşümü doğal olarak beraberinde getirmiştir (Tilly, ss. 52-53).

Devletler tam zamanlı mesai yapan, asli meslekleri askerlik olan memurların idaresindeki daimî orduların oluşturulmasıyla büyük bir hırsla askere alma işlemi başlatmışlardır. Sınırların haritalarını çıkartılmış, sınırlara muhafızlar dikilmiş, sınırlardan geçen insanlar ve malları denetlenmeye başlanmıştır; sınırların doğal, değişmez hatta mukadder olduğu şeklinde bir mitoloji yaratılmıştır. Böylece içeridekiler ile dışarıdakiler arasındaki ayırım hukuken de kesin çizgilerle yapılmıştır. Nüfuslar üzerinde daha derin ve dolaysız denetim sistemleri kurulmuştur. Ulusal eğitim sistemleri, sanat, tarih ve dilde teklikler yaratılmıştır. Kültür mirasını sergilemek için müzelerin kurulması, iletişim ağları, ulusal bayraklar, semboller, marşlar, bayramlar, törenler ve gelenekler icat edilmiştir (Tilly, ss. 59-60). Ordu, polis ve istihbarat teşkilatları kurularak silahlı güç tekelleştirilmiştir. Bu noktada altı çizilmesi gereken durum devletlerin aralarındaki sermaye birikimi ve güç hiyerarşisi ilişkisinin şiddet ve zor kullanımı üzerinden değerlendirilmesidir. Wallerstein'a göre bu hiyerarşinin oluşmasını bir devletin sınırları içinde sermaye birikimi ile doğrudan bağlantılıdır (2006, s. 47).

Modern çağın devlet organizasyonu feodal Avrupa'dan ayıran niteliklerinin başında otoritenin merkezleşmiş olmasıdır. Bu merkezleşmeye yol açabilecek tek etken ise bir devletin ateşli silahlar teknolojisinin yardımı ile tüm rakiplerini ezebilecek ya da yıldırabilecek ileri bir hamle yapmasıdır. Böylece Kennedy'nin "barut imparatorlukları" adını verdiği yeni nesil devletler; veba salgının arkasından toparlanan, İtalyan Rönesans'ı ile serpilip gelişen ekonomik ve teknik ilerlemeler ile mümkün olabilmektedir (1998, ss. 23-24).

Tanilli'ye göre Orta Çağ ile modernite arasında basamak olan Rönesans'ın Avrupa'nın zihinsel haritasındaki en önemli katkısı bireyi ön plana çıkarmasıdır. Ferdin özgürleşmesi her alanda kendini göstermiştir. İnanç ve ahlâkta serbestlik, kilisenin baskısına direnme ve giderek başkaldırmaya dönmesi, ferdin kurallarına saygı, tek kelimeyle "bireycilik" kendini Protestanlık hareketinde bulmuştur. Bu zihniyet dönüşümü ile bireyin hür duruma gelmesi giderek ulus-devlet düşüncesine katkıda bulunarak, "Birleşmiş Avrupa", "Kutsal Roma İmparatorluğu" rüyalarını bir kenara itmiştir (1979, s. 53). Avrupalılık genel olarak, Kutsal Lig (Holy Leagues), Hıristiyanlık İttifakı (Christendom), Avrupa Uyumunu (Concert of Europe) ve Avrupa Birliği gibi politik birlik nosyonlarıyla belirlenmeye başlamıştır (Delanty, 2005, s. 14).

Avrupa fikri 15. ve 16. yüzyılların bir ürünüdür, zira bu yüzyıllarda Avrupa fikri, Hıristiyan dünyası fikrinin birleştirici bir söylem olarak düşüğe geçtiği bir dönemde sekülerleştirilmiş bir versiyonu olarak ortaya çıkmıştır (Delanty, 2005, s. 93). Böylece ilk kez 800 yılının Noel'inde Kutsal Roma İmparatoru olarak Papa III. Leo'nun taç giydirdiği Charlemagne'nin⁴ taç töreninde kullanılan "Avrupa" kavramının zaman içerisinde sahip olduğu

⁴ Charlemagne "Avrupa'nın Babası" (Pater Europea) unvanını alacaktır.

siyasal anlam güçlenmiştir (Özgöker ve Musaoglu, 2011, s. 47).

Rönesans'ı takip eden Reformasyon'u sadece birey-tanrı ilişkisinin yeniden kurgulanması; Katolik kilisesinin uygulamalarına bir başkaldırı, hür iradenin ve bireyciliğin cemaatçiliğin önüne geçmesi şekilde değerlendirmek yerinde fakat eksiktir. Tüccar sınıfı ile sanayileşme ve kapitalizm ilişkisine Reformasyon'un neler kattığı sorusuna yanıt öncelikle Max Weber'den gelir (Weber, 2001, ss. 13-39). Weber, toplumların dönüşümdeki motor gücün fikirler olduğu ana tezinden hareketle, Protestan fikirlerin Avrupa'da kapitalist topluma geçişi sağlayan bir dönüşüm aracı olduğunu vurgulamıştır.⁵ Weber'e göre Protestan doktrinine göre az harcama, çok çalışma, lüks tüketimden kaçınma – hatta cimrilik – sermaye birikiminin oluşmasına büyük katkılar sağlamıştır. İnançlı ve iyi bir Protestan çok çalışmalı ve az harcamalıdır. Böylece sanayi devrimine sıra geldiğinde tasarrufları sayesinde fabrikasını kurabilmiş, hammaddesini ve lüzumlu makinelerini alabilmiş, emek giderlerini karşılayabilecek birikime sahip olabilmektedir.

Avrupa'da Düzen Arayışı

Günümüz ulus-devletlerinin ve uluslararası ilişkilerin yürütülüş biçiminde bir dönüm noktası olan Westphalia Barış Antlaşması'nın (1648) üzerinde durmak, devletlerin dış politika pratiklerini anlamamıza yardımcı olmaktadır. Westphalia Barışı devletler arası ilişkileri düzenleyen en önemli referanslardan biri olmuştur. 30 yıl süren bu din temalı kıtasal güç mücadelesi Avrupa'daki hemen her egemeni ilgilendirmiştir. 1648'de kilise çanlarının

⁵ Örneğin Kalvenizm (Weber, 2011, ss. 56-80) dünyevi başarı için zorunlu olan kaba kuvvet ve kendine güven gibi nitelikleri ahlâki olarak teşvik etmektedir. Ayrıca Protestanlık ölüm sonrası dünya için çalışma şeklindeki eski çilecilik idealini yıkarak yerine her insanın bu dünyada kendi üzerine düşen görevi inançla yerine getirmesi anlayışını koymuştur (Preserved, 2009, ss. 258-259).

çalınarak barışın ilan edilmesi, Protestanlara ve Fransızlara ayrıcalıklar tanınması Papa'nın hoşuna gitmemiştir. Papa X. Innocentius, *Zelus domus Dei*'sinde⁶ antlaşmayı "hükümsüz, boş, geçersiz, günahkâr, haksız, lanetli, melun, budalaca ve her zaman için tüm anlamlardan yoksun" olarak tanımlamıştır. Bu öfkenin gerisinde ise kıtada artık mezhepsel bir bütünlükten söz edilemez olduğu gerçeği yatmaktadır. Westphalia'dan sonra artık Hıristiyanlıktan söz etmeye dayanamayanlar onun yerine "Avrupa"dan söz etmeye başlamışlardır (Davies, 2006, s. 613). Papalık karşısında mutlak monarşilerin güç kazanması, bir başka deyişle ilahi otoritenin yerine dünyevi otoritenin güçlenmesi; ya da siyasal alanda sekülerizmin ayak seslerinin duyulması bakımından büyük önem taşımıştır.

Yaşanan gelişmelerin Avrupalıların dış politika yapımı ve uygulamasındaki şekil ve içerik esaslarına olan etkisi bir hayli derin olmuştur. Antlaşma dünyanın özerk ve bağımsız devletlerden oluştuğunu ve her devletin sınırları belirli olan topraklardaki iç işleri üzerinde egemen olduğunu kabul etmiştir. Ayrıca her devletin diğer devletlerle eşit olduğu kabul edilmiştir. Bu durumun doğal neticesi ise devletlerin kendilerinin üzerinde bir otoritenin olmadığı anlayışıdır.

1648'de varılan antlaşmayla egemenlikler ilk defa resmi olarak uluslararası hukuk kapsamında tanınmıştır. Bu barış Hıristiyanlığın çeşitli kolları arasındaki uzlaştırılmayacak farklılıkları tanımış ve kendi alanlarında dini kurumları resmileştirmek için bölgesel hükümlerini egemen otorite olarak ilan etmekle birlikte, diğer ülkelerin de bundan böyle her ülkenin kendi iç meselesi sayılacak konulara müdahale etme hakkını kısıtlamıştır (Rifkin, 2010, s. 178). Antlaşma aynı zamanda iktisadi

unsurlar da taşımaktadır. Scheldt⁷ ağzının Hollanda topraklarına katılmasıyla deniz aşırı trafiğin Anvers⁸ tarafından denetlenmesini ve İspanya Hollanda'sında Hollanda Cumhuriyeti'nin ticari avantaj ele geçirmesi onaylanmıştır. Ayrıca bu süreçte 19. ve 20 yüzyıllarda ikisi dünya savaşı olmak üzere 3 savaşa konu olacak Alsace bölgesi Fransa'ya dâhil etmiştir (Caşın, Özgöker ve Çolak, 2007, s. 151).

Avrupa tarihinin en kaotik dönemlerinden birisini sonlandıran 1648 tarihi çağdaş uluslararası sistemin ortaya çıkış noktası olarak görülmüştür. Egemen ve eşit birimlerin birlikte yaşama iradesini ortaya koymasıyla feodalite ve zümre devleti dönemleri yerlerini mutlak monarşilere ve mutlak egemenlere bırakmıştır. Bu dönemi daha sonra AB bütünlüşmesine gidecek olan siyasal ve ekonomik yapının inşasındaki önemli dönüşümlerden biri olarak değerlendirmek mümkündür. Dini otoritenin yerini alacak yeni mutlak "egemenler" yine birbirleriyle yapacakları seküler anlaşmalar ve yine seküler norm inşalarıyla yeni bir Avrupa kurgusu yaratmışlardır. Ancak bu organizasyon ilişkileri düzenleyici unsurlar taşımakla birlikte rekabeti ve çatışmayı da beraberinde getirmiştir.

Westphalia Barışı ve Utrecht Antlaşması ile Napolyon Savaşları'nın ardından oluşturulan Viyana düzenlemeleri aynı dili konuşan diplomatik bir gelenek üretmeye başlasa da özellikle kapitalistleşme sürecinin rekabetçi yapısı Avrupalı egemenleri durdurabilecek nitelikten uzaktır. Aynı diplomasi dilini kullanmanın ya da egemenler arası akrabalık bağlarının sistem karşısında istikrar ve barışı sağlayamayacağı felaketlerle sonuçlanacak acı tecrübelerle öğrenilmiştir.

⁶ Zelo Domus Dei olarak da bilinen Westphalia Barışı'nı son derece ağır bir şekilde eleştiren Papalık bildirisidir.

⁷ Scheldt, Avrupa'nın ikinci büyük ırmağı olup Belçika'nın kuzeyinde Hollanda sınırında denize dökülmektedir.

⁸ Fransızların Anvers, Flamanların ise Antwerpen adını verdikleri Belçika sınırları içinde bulunan şehir.

İngiliz Kralı 7. Edward yalnız Keiser Wilhelm'in değil, karısının kız kardeşi İmparatoriçe Marie vasıtasıyla Çar 2. Nikola'nın da amcasıydı. Kendi yeğeni Alix, Çariçe; kızı Maud Norveç Kraliçesiydi; bir başka yeğen, Ena, İspanya Kraliçesiydi; bir üçüncü yeğen Marie, yakında Romanya Kraliçesi olacaktı. Karısının Danimarkalı ailesi Danimarka tahtına oturmaktan başka, Rus Çarının ailesinin de ailesiydi ve Yunanistan ile Norveç'e kralar vermişti... Öteki akrabaları (ise) Avrupa saraylarına dağılmışlardı (aktaran Gerger, 1980, s. 28).

Yukarıda söz edilen bağlara rağmen sistemin politik ve ekonomik dinamikleri Birinci Dünya Savaşı'nın yaşanmasına engel olamamıştır. Dolayısıyla sistem siyasal ya da sosyal olarak ne kadar düzenlenirse düzenlensin, diplomatik dil ne kadar ortak anlayış çerçevesinde gelişirse gelişsin, akrabalık ilişkileri ne kadar karmaşık ama doğrudan olursa olsun özlemi duyulan ebedi barış ve istikrar için İkinci Dünya Savaşı ve ardından yaşanan gelişmelerin yaşanması beklenmiştir.

Avrupalı egemenlerin birbirleri ile ortak normlar üzerinden diplomatik kurallara bağlı antlaşmalar çerçevesinde geliştirdikleri kıta içi uluslararası ilişkiler yapma biçiminin Westphalia ve Utrech Antlaşmaları'nda ilk kez olarak görülmüştür. Ancak daha sonraki yıllarda Fransız Devrimi ve devrimin idealleri, Napolyon Savaşları, mutlak monarşiler ve imparatorluk tipi örgütlenmeler için Avrupa'da yeniden sıkıntılı bir sürecin başlamasına sebep olmuştur. Napolyon'un simgelediği Avrupa radikalizmi tutuculuk (muhafazakârlık) karşısında yenilgiye uğrayınca ilişkilerde ve sistemin işleyişinde gücü sınırlayacak normları yeniden oluşturmak gerekmiştir (Gerger, 1980, s. 26).

Bu zaruret Viyana Kongresi'ni (1815) ve Avrupa Ahengini ortaya çıkarmıştır. Muhafa-

zakâr Avrupa'nın devrimci Avrupa'yı sindirmek üzere kurmaya çalıştığı yeni düzenin temelinde ODGP'nin de temel unsurlarından biri olan "danışma" nosyonunu yer almaktadır. Bu durum Avrupalıların çözüm bekleyen meselelerde "danışma" yolunu kullanmak konusunda vardıkları uzlaşmayı ilk kez Tek Senet'te görmediğimizin kanıtıdır. 20 Kasım 1815'te imzalanan İkinci Paris Antlaşması'nun Dördüncü Maddesi'nde "Yüksek Akit Taraflar, belli zamanlarda büyük ortak çıkarları ile ilgili meselelerin halli ve ... Avrupa barışının devamı için, her biri en sağlam sayılacak tedbirlerin tetkikine tahsis edilecek toplantılar yapmak hususunda" anlaşmışlardır ve anlaşmışları üzere Aix-la-Chapelle, Troppau, Leibach ve Verona Kongreleri icra edilmiş, söz konusu düzenlemeler doğrultusunda, ortak hassasiyete mahzar olan İspanya, Piemonte ve Napoli'deki devrimci girişimler bastırılmıştır (Gerger, 1980, s. 27). Benzer şekilde Viyana Sözleşmesi'nin Altıncı Maddesi'nde "Bu akte taraf olan yüce erkler, belirli aralıklarla ortak ve önemli mevzuların ele alınması ve bu dönemlerin her biri dâhilinde ulusların huzurunu ve refahını en çok geliştirmeye ve Avrupa Barışının sürekli kılınmasına yönelik olarak başvurulacak tedbirlerin kararlaştırılması amacıyla bir araya gelme hususunda mutabıktırlar" denilmektedir (Caşın, Özgöker ve Çolak, 2007, s. 193).

Viyana düzenlemeleri siyasi neticeleri bir kenara, insanlık tarihi için son derece önemli bir gelişmeyi getirmiştir. Çıkış noktası Fransız Devrimi'nin yol açtığı hareketlenmeleri bastırmak olmakla beraber Viyana'da toplanan diplomat ve egemenlerin devrimden bir şekilde etkilendiğini görmek şaşırtıcıdır. "Uygar" dünya için yüz karası bir faaliyet olan esir ticaretinin yasaklanması şüphesiz Fransız Devrimi'nden etkilenildiğinin açık göstergesidir (Armaoğlu, 1997, s. 78) Ancak siyasal sonuçlarına bakıldığında durum "uygar" dünya için pek de iç açıcı değildir. Fransız tarihçi A. De-

bidour'ua göre "1815'in diplomatları, Avrupa'yı en kötü kanunlarla donatmak için bir yıllarını verdiler. Bu fenalıkları tamir etmek için de bir yüzyıl gerekecektir" (aktaran Armaoğlu, 1997, s. 78).

Birinci Dünya Savaşı'nın ardından Paris'te toplanan Avrupalı ve Amerika Birleşik Devletleri'nden (ABD) diplomatlar yeniden bir Avrupa düzeni kurmaya çalışmışlar ve Versay düzenlemelerini tasarlamışlardır. Bu tasarım için Harold Nicolson şunları dile getirmiştir: "Biz Paris'e yeni düzenin kurulacağı inancıyla geldik; ayrılırken gördük ki, yeni düzen eski düzeni kirletmekten başka bir şey yapmamıştır" (Kissenger, 1998, s. 229). Avrupa'da güvenlik, istikrar ve refah ortamı için Viyana'dan sonra Paris (Versay) düzenlemeleri de sonuçsuz kalmıştır. Versay düzenlemelerinin ana temaları olan "ortak güvenlik", Wilson idealizmi, Almanya'nın zayıf tutulması gibi ana başlıkların yürümeyeceğinin, galip tarafta yer alan Fransa farkında görünmektedir. Almanya'nın vurulduğu zincirlerden kurtulması halinde tarihin tekrerrür etme ihtimalini Fransa aklından çıkarmamıştır. Bir Fransız general olan Ferdinand Foch, Versay Antlaşması hakkında şöyle söylemiştir: "Bu bir barış değildir, olsa olsa yirmi yıllık bir ateşkestir" (Kissenger, 1998, s. 235). Tarih generali haklı çıkartmıştır.

Karşılıklı anlayışa ve sorunlar karşısında görüşme ve danışma usullerinin uygulanması, Pinnow'un "işbaşına geldiğinde de gittiğinde de dünyanın manzarasını değiştiren adam" (aktaran Armaoğlu, 1997, s. 301) olarak tanımladığı bir Alman'ın uygulamaya soktuğu politikalarıyla yerle bir olmuştur. Kıtanın huzur ve istikrarı için meşru egemenlerin birbirleriyle danuşmaları ve diplomasinin popülerleşmesini rafa kaldırarak bunun yerine uluslararası ilişkilerde "güç" faktörüne önceliği verecek olan devlet adamı-asker-diplomat Otto von Bismarck'tır. Kendi ifadesiyle "eğer çekiç olmak için bir şey yapmazsak örs haline geliriz" diyerek, çevresine "kan ve kılıç" politikası uygula-

yarak "korku"yu körüklemiştir. 1815'in ünlü diplomatı ve Viyana düzenlemelerinin mimarı Metternich'in kurallarını görmezden gelmiştir. Bu kurallara göre, istikrarın sağlanması için Avrupa devletlerinin meşru egemenleri ve onların tahtları korunacak, ulusal ve liberal hareketler bastırılacak ve hepsinden önemlisi devletler arasındaki ilişkiler aynı kafa yapısına sahip olan yöneticiler arasında uzlaşma ile yürütülecektir. Kissenger'a göre Bismarck (Napoleon ile birlikte) politikasını devletler arası ilişkilerin kaba kuvvetle çözülmesi ve kuvvetlinin galip gelmesi anlamına gelen Realpolitik'e dayandırmıştır (Kissenger, 1998, s. 90). Bismarck'tan tam bir yüzyıl sonra siyaset sahnesine girecek olan bir başka şansölye ise Brandt olacaktır ve Avrupa'da özellikle Doğu Bloğuna dâhil devletlerle ilişkilere yeni bir alternatif bir bakış ve söylem getirecektir.

Kapitalizmin Ayak Sesleri: Burjuvazi'nin Yükselişi ve Ulus-Devletler Avrupa'sı

Avrupa'nın Orta Çağ'ın baskıcı ve tutucu zihin yapısını üzerinden atmaya başlaması kıtada yeni bir sürecin başladığının işaretiydi. Göreceli bir güvenlik ortamının güçlenen egemenler tarafından sağlanması ile ticari hayatın canlanması ve bilimsel devrimin sağladığı teknik imkânların bunu desteklemeye başlaması Avrupa'nın kaderini ve dolayısı ile dünyanın tarihini büyük ölçüde değiştirecek bir toplumsal-siyasal-ekonomik bir evrim sürecini doğurmuştur. Bu evrim sürecinin başrol oyuncusu ise "burjuva" sınıfı ve onun dünyayı örgütleyiş ve algılayış biçimi olmuştur. Dolayısıyla yükselen burjuva sınıfının dış politikaya ilişkin tercihleri ve anlayışı bu noktada son derece önemlidir.

AB'ye doğru dönüşen modern Avrupa'nın tarihi aslında burjuvalaşma ve ulus-devletleşmenin iktisadi ve siyasi tarihidir. Elbette emek sınıfının sermaye karşısında verdiği mücadele (Thompson, 2004, ss. 847-887) ve

bu mücadelenin AB'nin oluşumuna katkısı tarih önünde hak ettiği saygınlığı kazanmıştır. Avrupa'nın 15. yüzyılla beraber ekonomisinin canlanması, girişimci bir tüccar sınıfının ortaya çıkması yeni bir dönemin ipuçlarını vermiştir. Modern kapitalist döneme kadar ise bir geçiş dönemi ve onun doğal sancıları yaşanmıştır.

Modern çağın en önemli siyasal gelişmesi ulus-devlettir (Heaton, s. 201). 1562 ile 1648 yılları arasında kıtanın çoğunu perişan eden mezhep çatışmalarının ardından giderek kendini duyuran güvenli bir dünya kurma ihtiyacı ulus-devletin ortaya çıkmasına neden olmuştur (Pagden, 2010, s. 21). Reform çağı Hıristiyan birliğini bölerken aynı zamanda Orta Çağ'ın evrenselciliği yitirilmiş ve Kutsal Roma – Germen İmparatorluğu yüzlerce devletçik üzerindeki denetimini kaybetmiştir. Bir daha da bu denetimi sağlayamamıştır. Otorite merkezileşecek, burjuva sınıfı önce iktisadi gücü ardından da siyasal gücü elde ederek kendi siyasal-ekonomik-sosyal yapılarını kurmuştur. Bu kurgu ilk olarak Avrupa'da ortaya çıkmıştır. AB organizasyonu bazı yönleriyle burjuva sınıfının siyasal örgütlenme tercihi olan ulus-devlet yapısının eseri ya da kararıdır. Bu birlik, ulusal sınırların ve ulusal pazarların yetmediği, sömürgeciliğin ise aşındığı 20. yüzyıla Avrupa burjuvazisinin verdiği bir cevaptır. Ulus-devletler ise Rönesans sonrası canlanan ticaret hayatının başrol oyuncusu olan tüccar sınıfının zamanla burjuvaziye dönüşmesinin ve onun iktisadi politik iktidarının gereksinimleri neticesidir.

Mülkiyetin ve ticari faaliyetlerin içeride ve dışarıya karşı güvenliğinin askeri araçlarla sağlandığı; önceden tahmin edilebilir ekonomik göstergelerle desteklenen, ulusal bir pazar sağlanan yapıyı ulus-devlet modeliyle elde edebilmiştir. Bu nedenle Avrupa'da burjuvazinin ve ulus-devletin evrimini incelemek AB'nin dış dünyaya bakışımın anlaşılmasında büyük önem taşımaktadır. Çünkü 18. yüzyıla kadar yerel otoritelerin hala güçlü olduğu,

parçalanmış yapının ulus-devletler etrafında örgütlenmesinin ardından AB'nin dünya siyasi tarihine adım atması incelenmeye değer bir tarihsel süreçtir. Bu yolla, Avrupalıların güvenlik ve dış politika ile refah ve sermaye birikimi arasındaki ilişkiyi anlayabilmenin önünü açılmaktadır. Ticaret ancak güvenliğin sağlandığı bir ortamda yürütülebilir. AB'nin dış politikasının da temelinde üyelerinin öncelikle ekonomik refah düzeylerinin korunması ve geliştirilmesi amacı yatmaktadır.

Fransız Devrimi, sanayi devrimi, Aydınlanma, anayasacılık gibi modern çağı üreten hareketler hassasiyetlerin çapını genişletmiştir. Antik zamanlarda hayat yerel mekân ve zamanlarda yaşanırken, her türlü hassasiyet de aynı şekilde yerel ölçekteydi. İnsanın hayatı ve güvenliği evinin civarı kadar bir bölgede tehdit altındaydı. İnsanı çevreleyen vahşi doğanın, birbirleriyle savaşan lordlar ve salgın hastalıkların etkisi nadiren bulunduğu bölgenin ötesine geçiyordu. Bu nedenle güvenlik duygusunu sağlamak için ihtiyaç duyulan siyasi kurumlar da yerel ve bölgeseldi. Örneğin feodaliteyi ele alacak olursak karşılıklı hak ve ödevlere dayalı rastlantısal bir sistem ya da bir lüks değil bir tür savunma refleksidir. Bir yükselti üzerine kurulan tahkimli şato, yakınında yer alan ve koruma altında bulunan köy veya köyleri bütün olarak düşündüğümüzde karşımıza bir savunma aracı ve yöntemi çıkmaktadır (Braudel, 1996, s. 329). Modern çağ güvenlik konusunu yerel ölçekten çıkardığında daha geniş bir güvenlik sağlayıcıya olan ihtiyaç ulus-devleti gündeme getirmiştir. Ancak ulus-devletlerin küresel ölçekte sınır aşan sorunlarla mücadele için kurgulanmadığı unutulmamalıdır. Mülkiyetin korunması ve toprakların savunması için tasarlanmış bir yapıdır ve dışlayıcı bir niteliğe sahiptir. Hiçbir zaman küresel riskleri ve tehditleri yönetecek araçlar olarak düşünülmemişlerdir (Rifkin, 2010, s. 286).

Avrupa'nın şekillenmesinde hayati önem taşıyan şey merkezin güçlü bir siyasi ve

ekonomik kontrol sistemi kurmak için çevreye ve yarı-çevreye nüfuz etme sürecidir (Delanty, 2005, s.73). Merkezileşme ile gücün belirli elerde toplanması, Avrupa devletler sisteminde yeni rekabet alanlarının yaratılması anlamına gelecektir. Çünkü askeri araçlara, ekonomik güce ve siyasi iradeye sahip olan merkezler birbirleri ile rekabet halinde çeşitli politik varlıklar olduklarından hiçbiri tek başına kıta üzerinde egemenlik kurmayı sağlayacak atılımı gerçekleştirecek durumda değillerdir (Kennedy, 1998, s. 25). Bu rekabet kıtayı, kendisiyle beraber diğer dünya devletlerini de girdabına alan yıkıcı savaflara götürmüştür.

Dönüşümün derinden etkilediği bir diğer toplumsal tabaka ise geniş yığınların oluşturduğu serfler olacaktır. Yeni sisteme göre tek bir efendiye boyun eğilen serfliğin yerine, emeğin hükümet tarafından konulan yeni ve ayrıntılı kurallarla düzenlendiği sistem gelmiştir. Bu kurallar da burjuvazinin bakışını yansıtan, dolayısıyla onun çıkarları koruyan kurallardır (Smith, 2009, s. 95). Kapitalizm burjuva sınıfının iktidarını işaret ederken, diğer yandan da anti-tezi bir sosyal sınıf yaratmaktaydı ki bu iki sınıfın çatışan çıkarları büyük bir mücadelenin de habercisi niteliğindedir. Bu mücadele AB'nin en önemli değerlerinden olan demokrasi, insan hakları, azınlık hakları, temel hak ve özgürlükler gibi anlayışlarının; normatif-yumuşak güç unsurlarının bugünkü haline gelmesinde çok önemli bir yer tutacaktır.

19. yüzyıl Avrupa devletler sistemindeki birimlerin kapitalistleşme süreçlerini tamamlayıp emperyalist aşamaya geçtikleri bir dönemdir. Bu emperyalist aşamaya erken ya da geç adım atmak ise 20. yüzyılın ilk yarısının siyasi olaylarının örgüsünü hazırlamıştır. Bu zorlu sürecin üzerine son noktayı koyan kıtanın başrolünü oynadığı iki büyük dünya savaşının acı hatıraları olmuştur. Nedenleri üzerinde çok farklı bakış açıları üretmek mümkün ise de sonucu üzerinde fazla tartışmaya gerek

yoktur: felaket, yıkım, katlanılması güç acılar ve zihinlere kazınan büyük korku ve endişeler.

“Peki, ulus-devlet milyonlarca yeni serbest kalmış bireyi, özerkliklerinin ve özgürlüklerinin bir kısmını devlete vermeye nasıl ikna etti?” Verilecek cevap ortak bir geçmiş üzerine çok güçlü bir hikâye yaratmakta gizlidir. Bu hikâye insanların hayal gücünü ele geçirecek, onları aynı kimliği paylaştıklarına ve ortak bir kadere sahip olduklarına inandırabilecek kadar ikna edici olmalıdır. Bunun yanı sıra sadece geçmiş değil geleceğe ilişkin de yeterince ikna edici bir ortak hedef (ütopya) sunmalıdır (Rifkin, 2010, ss. 178-179).

Parçalanmışlıktan Bütünleşmeye: Birliği Kurmak

Avrupa'nın Roma İmparatorluğu'ndan sonraki siyasi tarihine bakıldığında siyasi, sosyal ve ekonomik olarak parçalanmış olduğunu; bunun savaflara sebep olduğunu, savaşların da kıtayı, kıtanın insan gücünü ve enerjisini harap ettiğini görürüz. Delanty'e göre Avrupa'nın tarihi sadece birleşme fikirlerinin tarihi değil, aynı zamanda hem içsel hem de dışsal anlamda bölünme ve sınırlarla ayrılmanın da tarihidir (2005, s. 4). Zaten parçalanmış bir yapı ortada dururken bir de rekabetin ve ideolojik tercihlerin ortaya koyduğu saldırgan eğilimler; karşılıklı birbirine güvenmeme hali; savaş olasılığı; elinde olanı da kaybetme riskinin reçetesi temel siyasal, sosyal ve ekonomik prensipler üzerine inşa edilecek bütüncül bir yapı olarak ifadesini bulmuştur. Avrupalılar bu yıkıcı savaşların hangi sebeplerden çıktığını bildikleri gibi, deneyimleri sayesinde tekrarlanmaması için neler yapılması gerektiğinin de farkındadırlar. Birinci Dünya Savaşı Balkanlardaki bir olay ile başlamıştır. Ancak yine Balkanlarda ortaya çıkan bir durum aynı şekilde 90'larda kıtanın birbirine girmesine neden olmamıştır. Kıtayı birleştirme girişimlerinin her ana bölünme döneminin ardından

tezahür etmesi Avrupa tarihinin bir gerçeği olmuştur (Delanty, 2005, s. 9).

AET'nin kuruluşuna kadar Avrupa'nın karakter özelliğinin bütünleşmeden ziyade parçalanma, bölünme ve ayrışma olmuş. Güç dengesi üzerine kurulu, rekabetçi, saldırgan bir sistemin oyuncuları olan Avrupalılar için tüm bu çelişkiler bir kenara koyulacak olursa, sanat ve fikir hayatında ciddi anlamda bir uyumdan söz etmek mümkündür. Braudel'e göre Avrupa, dünyanın geri kalanına nazaran oldukça tutarlı bir kültürel alan meydana getirebilmiştir. Hatta herhangi bir kültür ögesi kendi mekânı içinde başarılı olup sınırlarını aşarak "Avrupalı" olmaktan çıkarak dünyalı hale gelebilir (Braudel, 1996, s. 408).

İkinci Dünya Savaşı'nın ardından Avrupa, ihtiyacı olan her türlü düşünsel mirasa, deneyime ve alınmış derslere sahip olmuştur. Bu devletler Rönesans ve bilimsel devrim ile karanlık çağları aşmış; Fransız Devrimi ve Sanayi Devrimi ile yeni bir siyasal-ekonomik örgütlenmeye gitmiş; Aydınlanmacı gelenek ile hür düşüncenin ve rasyonel aklın meyvelerini toplamışlardır. Tüm bu birikimi ile Avrupa'nın bir yeniden örgütlenmenin adımlarını atılması için 1952'nin gelmesi beklenecektir.

Bilim ve sanatta uyumu yakalayan, ekonomide de birlik olma iradesini gösteren Avrupalılar iş siyasete gelince çekingen davranmaktadırlar. Braudel, bunun arkasında yatan nedenlerden biri olarak 19. yüzyılın "köhne" kaygıları olduğunu söyler. Asıl gerekçe ise Avrupa'nın tümünün uzun süredir aynı siyasal oyunun içinde yer alması ve hiçbir devletin kaybolma tehlikesini göze almadan bu oyunun dışında kalamaması olarak gösterir. Ancak bu denge oyunu Avrupa'yı siyasal olarak birleştirmeye yöneltememiş aksine üyeleri sıkça değişen gruplar halinde bölmüştür. Çünkü uluslararası sistemin mekanizmasının temel işleyiş kuralı, bir hegemonyanın oluşarak, yasasını devletler ailesinin tümüne dayatmasını önlemektir (Braudel, 1996, s. 421).

Parçalanmışlıktan bütünleşmeye giden yolda AB'nin kurucu söylemi içinde son derece ciddi bir siyasal, ekonomik, kültürel, diplomatik, askeri tecrübe birikimi vardır. Bu nedenle bizzat kendisi inşa edici bir güç olduğundan dolayı Avrupa bir fikre, kimliğe ya da realiteye indirgenemez. Gerçek olan içinde fikir ve kimliklerin şekillendiği ve tarihsel gerçekliklerin oluşturulduğu söylemdir (Delanty, 2005, s. 5). Avrupa söyleminde, kişi bu kavramla neyi kastetmeye niyetlenirse o anlama gelir. Bu düzensiz bir stratejidir. Tarihte hiçbir zaman insanlar Avrupa'dan bugün bahsettikleri kadar bahsetmemiştir. Hugh Duncan, gücü meşrulaştırmanın sembolik formları olan isimlerin gücü hakkında yazmıştır. Bu isimleri⁹ kim yaratır veya kontrol ederse, bizim hayatımızı da aynı şekilde kontrol eder. Avrupa, ulus-devletlerin ötesinde, Birliğin üstünlüğünü anımsatan bu sembolik sözcüklerden birisidir. Günümüzde Avrupa fikri, yalnızca meşruluğuna inancı gerektiren üstün ve nihai bir varlık olma özelliğiyle anılır (Delanty, 2005, s.185).

---

⁹ Pek çok ulus-öncülü figürde olduğu gibi, Avrupa bir kadın ismiydi. Böylelikle Delanty'e göre cazibe ve güçlülük katma gücüne sahip oluyordu (2005, s. 27).

SONUÇ

AB için en temel belgelerden biri olan Roma Antlaşması'nın önsözünde en büyük umutlar şöyle sıralanmıştır:

... Avrupalı halkları yakınlaştıracak kurumları kurmak; Avrupa'yı bölen engelleri ortadan kaldırarak ekonomik ve sosyal ilerlemeyi sağlamak; halkların yaşam ve çalışma koşullarını iyileştirmek; adil rekabet ve dengeli ticareti garanti almak; ekonomik birliği güçlendirmek ve bölgeler arasındaki farkları azaltmak; ortak ticaret politikasıyla uluslararası ticaretteki sınırlamaları kaldırmak...barış ve özgürlüğü korumak... (The Treaty of Rome, 1957, s. 2)

Böylece ana ilkeler asırlık düşmanlıklar yerine onların başlıca çıkarlarının birleşimini koyarak; ekonomik bir topluluk yaratarak, kanlı çatışmalarla bölüne gelmiş halklar arasında oluşturulacak daha derin ve daha geniş bir topluluğun temellerini atarak; paylaşılan ortak kadere yön verecek kurumların altyapısını hazırlamak olarak tespit edilmiştir. Böylece tarihte varlık sebebi "barış yapmak" olan ilk siyasi birlik böyle ortaya çıkmıştır (Rifkin, 2010, s. 215).

Roma'nın yıkılışından 20. yüzyılın ikinci yarısına kadar giden uzun dönemde Avrupa tarihini anlatan kavramlar genellikle çatışma, anlaşmazlık, savaş, felaket, bölünme ve parçalanma olagelmıştır. Bugünün AB'sinin temellerinin atıldığı Roma Antlaşması'yla beraber bu kavramlar yerini uzlaşma, güven, iş birliği, huzur, refah, birlik ve bütünleşme kavramlarıyla yazılan bir hikâyeye bırakmıştır. Ancak bu hikâyenin yazılabilesine olanak sağlayan da geçmişin acı deneyimleri olmuştur. Dolayısıyla Roma'da başlayan bölünmüşlük yine Roma'da imzalanan bir antlaşma ile giderilmeye çalışılmaktadır.

KAYNAKÇA

- ARMAOĞLU, F.** (1997). *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1789-1914)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- BRAUDEL F.** (1996). *Uygarlıkların Grameri*. (M. A. Kılıçbay, Çev.). İmge Kitapevi: Ankara.
- CAŞIN, M. H., Özgöker, U., Çolak, H.** (2007). *Avrupa Birliği: Küreselleşmenin Avrupa Birliği Ortak Güvenlik ve Savunma Politikasına Etkisi*. İstanbul: Nokta Kitap.
- DAVIES, N.** (2006). *Avrupa Tarihi*. (M. A. Kılıçbay, Çev., Der.) Ankara: İmge Kitabevi.
- DELANTY, G.** (2005). *Avrupa'nın İcadı*. (H. İnaç, Çev.). Ankara: Adres Yayınları.
- ERÖZDEN, O.** (1998). *Ulus-Devletin Geleceği*. (ss. 1-18). F. Sönmezoğlu (Ed.). *Uluslararası Politikada Yeni Alanlar Yeni Bakışlar*. İstanbul: Der Yayınları.
- FAWN, R.** (2004). *Ideology and National Identity in Post-Communist Foreign Policies*. R. Fawn (Ed.) *Ideology and National Identity in Post-Communist Foreign Policies*, (ss. 1-40). London: FRANK CASS.
- GERGER, H.** (1980). *Soğuk Savaş'tan Yumuşamaya*. Ankara: Işık Yayıncılık.
- HEATON, H.** (1992). *Avrupa İktisat Tarihi: İlkçağdan Sanayi Devrimine*. (M. A. Kılıçbay, Çev.). Ankara: İmge Yayınları.
- HILL, C.** (2003). *The Changing Politics of Foreign Policy*, New York: Palgrave Macmillan.
- HOF, U. I.** (1995). *Avrupa'da Aydınlanma*. (Ş. Sunar, Çev.). İstanbul: Afa Yayıncılık.
- JORDAN, W. C.** (2010). *Ortaçağda 'Avrupa'* (ss. 89-108), A. Pagden (Ed.) *Avrupa Fikri*. (R. Ögdül ve M. Varlık, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- KASSIANOVA, A.** (2001). *Russia: Still Open to the West? Evolution of the State Identity*.

- tity in the Foreign Policy and Security Discourse (ss. 821-839). *Europe-Asia Studies*, Cilt: 53, Sayı: 6.
- KENNEDY P.** (1998), *Büyük Güçlerin Yükseliş ve Çöküşleri – 1500'den 2000'e Ekonomik Değişme ve Askeri Çatışmalar*. (B. Karanakçı, Çev.). Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- KINLI, O.** (2006). *Osmanlı'da Modernleşme ve Diploması*. Ankara: İmge Kitabevi.
- OPPENHEIMER, F.** (1997). *Devlet*. (A. Şenel ve Y. Sabuncu, Çev.). İstanbul: Engin Yayıncılık.
- ÖZGÖKER, U.** ve Musaoğlu, N. (2011). *Avrupa Kimliği Kurgusu*. İstanbul: Kriter Yayınları.
- PAGDEN, A.** (2010). Giriş (ss. 13-46). A. Pagden (Ed.) *Avrupa Fikri*. (R. Ögdül ve M. Varlık, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- PIERSON, C.** (2000). *Modern Devlet*. (D. Hattatoğlu, Çev.) İstanbul: Çiviyazıları.
- PROEDROU, F.** (2010). Ukraine's Foreign Policy: Accounting for Ukraine's Indeterminate Stance Between Russia and the West (ss. 443-456). *Southeast European and Black Sea Studies*, Cilt: 10, Sayı: 4.
- RIFKIN, J.** (2010). *Avrupa Rüyası*. (Buket Okucu Özbay, Çev.) İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- SMITH, P.** (2009). *Rönesans ve Reform Çağı – Bir Sosyal Arka Plan Çalışması*- (S. Çağlayan, Çev.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- TANILLI, S.** (1979). *Uygarlık Tarihi Ders Notları*. İstanbul: Yalkın Ofset Matbaası.
- TASSINARI, F.** (2011). *Avrupa Komşularından Neden Korkuyor?* (F. Dereli, Çev.), İstanbul: İnkılap Yayınları.
- The Treaty of Rome.** (25 March 1957, s. 2). Erişim Tarihi: 10.10.2018. http://ec.europa.eu/archives/emu_history/documents/treaties/rometreaty2.pdf.
- THOMPSON, E.P.** (2004). *İngiliz İşçi Sınıfının Oluşumu*. (U. Kocabaşoğlu, Çev.). İstanbul: Birikim Yayınları.
- TILLY, C.** (1995). *Avrupa'da Devrimler – 1492-1992*. (Ö. Arıkan, Çev.). İstanbul: Yeni Binyıl, Medya Ofset.
- WALLERSTEIN, I.** (2006). *Tarihsel Kapitalizm*. (N. Alpay, Çev.) İstanbul: Metis Yayınları.
- WEBER, M.** (2001). *The Protestant Ethic and the Spirit of Capitalism*. London: Routledge.
- YURDUSEV, A. N.** (1997). *Avrupa Kimliğinin Oluşması ve Türk Kimliği*. (ss. 17-85). A. Eralp (Ed.). *Türkiye ve Avrupa*. Ankara: İmge Yayınları.